

נאמנות על כשרות המאכלים

חשוד

בעל המאכל

שנינו במשנה (דמאי פ"ב מ"ב): "המקבל עליו להיות נאמן, מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח, ואינו מתארח אצל עם הארץ. ר' יהודה אומר, אף המתארח אצל עם הארץ נאמן. אמרו לו על עצמו אינו נאמן, כיצד יהא נאמן על של אחרים".

וכתב הרמב"ם (בפיה"מ): "רצונו לומר, מי שירצה להיות נאמן על המעשרות ושנאמין בו כשיאמר זה מעושר וזה אינו מעושר ולא יהיו פירותיו דמאי, ירגיל עצמו במעשים אלו עד שיהיה נודע בהם ויצא לו שם, ואז יהיה נאמן. וענין אינו מתארח, שלא יאכל וישתה אצלו. ומה שאמר - על עצמו אינו נאמן, שאחר שאכל אצל עם הארץ ופירות עם הארץ דמאי, ואינו נאמן שיאמר כי מה שאכלתי עמו היה מעושר, מפני שהוא נוגע בעדותו. ומאחר שאינו נאמן על מה שיאכל, היאך יהיה נאמן על מה שאנו אוכלין, ונסמוך על דבריו כשיאמר זה מעושר. ואין הלכה כר' יהודה".

וכ"פ בש"ע (י"ד סי' קי"ט סעי' א'): "החשוד לאכול דברים האסורים, בין אם הוא חשוד באיסור תורה בין אם הוא חשוד באיסור דרבנן, אין לסמוך עליו בהם. ואם נתארח עמו, לא יאכל משלו מדברים שהוא חשוד עליהם".

למדנו, שאסור לברר כשרות מאכל, על סמך עדות של בעל המאכל, אם הוא חשוד לאכול אותו מאכל, אפילו אם אינו כשר.

אם אינו בעל המאכל

כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' ת"ל וסי' תרפ"ז): "מי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה, נאמן הוא בשאר האיסורים. דמשומד לדבר אחד לא הוי משומד לכל התורה כולה, זולתי לעבודה זרה ולחלל שבתות בפרהסיא. וכל שכן אם עושה לתאבון, דלא שביק היתרא ואכיל איסורא... וכל שכן במה שאינו בידו, שנאמן לומר בשל אחרים, זה מותר, דכל שאינו טורח בו כבדיקת הסכין, נאמן. ומשומד לערלות אוכלין משחיטתו ובלא בדיקת סכין".

וכ"פ בש"ע (שם סעי' ז'): "מי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וחלול שבת בפרהסיא, או שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל, נאמן בשאר איסורים. ובשל אחרים נאמן אפילו על אותו דבר, לומר מותר הוא".

אבל הגר"א (שם) האריך לסתור את פסק המחבר, ומחמיר מכח סתימת המשנה (בכורות ל' ע"א): "זה הכלל, החשוד על דבר, לא דנו ולא מעידו", עיי"ש.

וכתב בערוך השלחן (שם סעי' כ'): "כלל גדול צריך לדעת, דכל דיני חשוד... אין הכוונה דוקא כשנתקבל עדות בב"ד, שזה האיש עבר עבירה זו... אלא אפילו חשד בעלמא, שיצא עליו קול... מקרי חשוד".

סתם אדם

איתא בגמ' (עבודה זרה ל"ט ע"ב): "תנו רבנן, אין לוקחין ימ"ח מח"ג בסוריא - לא יין ולא מורייס ולא חלב, ולא מלח סלקונדרית ולא חילתית ולא גבינה - אלא מן המומחה (רמב"ם הל' מאכ"א פ"א הכ"ה, אדם שהוחזק בכשרות), וכולן אם נתארח אצל בעל הבית מותר. מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דא"ר יהושע בן לוי, שגר לו בעל הבית לביתו, מותר מאי טעמא, בעל הבית לא שביק היתרא ואכל איסורא, וכי משגר ליה, ממאי דאכיל משדר ליה".

פירש"י: "שחנוונים שבסוריא חשידי דלא קפדי אלפני עור לא תתן מכשול, ומזבני לישראל דברים שלקחו מן העובד כוכבים. מיהו אינהו גופייהו לא אכלי איסורא, הלכך אם נתארח אצלו מותר לאכול עמו".

לשיטת רש"י עולה, שרק ממי שידוע כחשוד אסור לקנות מאכלים אלו, אלא אם הוא מומחה, אבל מסתם אדם מותר לקנות, אף אם אינו מכיר.

אבל הרמב"ם (הל' מאכ"א פ"א הכ"ה והכ"ו) פסק: "בזמן שהיתה ארץ ישראל כולה לישראל, היו לוקחין היין מכל אדם מישראל, ואין חוששין לו, ובחוצה לארץ לא היו לוקחין אלא מאדם שהוחזק בכשרות. ובזמן הזה אין לוקחין יין בכל מקום אלא מאדם שהוחזק בכשרות. וכן הבשר והגבינה וחתיכת דג שאין בה סימן. המתארח אצל בעל

הבית בכל מקום ובכל זמן והביא לו יין או בשר או גבינה וחתיכת דג, הרי זה מותר ואינו צריך לשאול עליו, אע"פ שאינו מכירו אלא יודע שהוא יהודי בלבד. ואם הוחזק שאינו כשר ולא מדקדק בדברים אלו, אסור להתארח אצלו, ואם עבר ונתארח אצלו אינו אוכל בשר ולא שותה יין על פיו, עד שיעיד לו אדם כשר עליהם".

והראב"ד השיג על מה שכתב הרמב"ם, שאין ליקח בזמן הזה, אלא ממי שהוחזק בכשרות: "אמר אברהם, זו אינה משנה, שאין עמי הארץ חשודים להחליף ולא למכור דבר האסור, אא"כ נחשד".

מפרש המגיד משנה (שם פ"ג הכ"א) שהרמב"ם נקט - "שמה שאמרו בגמרא שאין לוקחין דברים אלו בסוריא אלא מן המומחה, דלא אמרו סוריא, אלא להוציא ארץ ישראל, אבל ודאי כל שכן הוא בחוצה לארץ, ואף ארץ ישראל בזמן הזה הרי היא כחוצה לארץ".

הרי שלדעת הרמב"ם, דין סתם אדם בזמן הזה כדין חנונים שבסוריא, שאינם חשודים להאכיל לאורח דבר אסור, אבל חשודים למכור דבר אסור.

בש"ע (הובא לעיל) נפסק, שאין לסמוך על חשוד, ומשמע שנוקט שמסתם אדם מותר לקנות, כשיטת רש"י והראב"ד. אבל הרמ"א (שם) פסק כשיטת הרמב"ם: "ויש אומרים אפילו ממי שאינו חשוד, רק שאין מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות, אסור לקנות ממנו יין או שאר דברים שיש לחוש לאיסור. מיהו אם נתארח אצלו, אוכל עמו".

וכתב הט"ז (שם ס"ק ג') שיש לפסוק כהרמ"א - "ובפרט שאנו רואין קלקול הדורות, ולא אכשר דר".

אם כן להלכה אין לסמוך לקנות דברי מאכל, אלא על מי ש"מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות". מבאר בערוך השלחן (שם סעי' י"א): "זה שכתב הרמב"ם - מוחזק בכשרות, אין הכוונה שיהיה ירא אלקים מרבים, או חסיד וצדיק, אלא כל שמתנהג על פי דת ישראל, מניח טלית ותפילין ומתפלל שלש פעמים בכל יום ונוטל ידיו לאכילה, ומנהיג את בני ביתו בכשרות דת תורתנו הקדושה, זה נקרא מוחזק בכשרות. ויכול להיות שבאיזה פרט הוא חשוד, מפני קלות הדבר בעיניו, ולכל הדברים הוא מוחזק בכשרות... ואין נפק"מ בין הרמב"ם לרש"י והראב"ד לדינא, אלא לאדם שאין מכירין אותו כלל. אבל כל שמכירין אותו, אין ביניהם מחלוקת. דאם מתנהג בדת ישראל, גם להרמב"ם מותר לקנות ממנו, ואם הוא מיקל במצות ואיסורים, פשיטא שהוא חשוד, וגם לרש"י והראב"ד אסור לקנות ממנו בלא עדות. וכן מוכח מדברי הרמב"ם עצמו, שכתב דהמתארח אצל בעל הבית מותר לאכול אצלו, אע"פ שאינו מכירו, אלא יודע שהוא יהודי בלבד, עיי"ש, מכלל דלקנות ממנו צריך לידע שגם מתנהג על צד היהדות, ולא יותר".

בספר בית לחם יהודה ובספר בית הלל (ה"ד בדרכ"ת שם ס"ק ז') הביאו את דברי הט"ז וכתבו: "על כן תקנו בתקנות הארצות, שלא ליקח דבר מאכל או יין משום ישראל, אפילו הוא מוחזק בכשרות, אלא אם כן יש בידו כתב הכשר מאיזה רב אב"ד שנעשה בהכשר. אכן אם נאבד ממנו הכתב, אם הוא מוחזק בכשרות, נאמן לומר שהיה לו כתב הכשר".

השגחה על חשוד

בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' ק"ע) כתב: "איש אחד היה שם קצב ומכר בשר, ונודע שמכר בשר טריפה במקום כשר, ונסע לעיר לינסק ומכר ג"כ בשר טריפה בחזקת כשר, וכשנודע הדבר העבירו אותו מאומנתו והכריזו עליו כדין, וגם נתן לו תשובה על החטא הלז, אבל לא הגיע לתשובה הראויה לחטא כזה. וכעת הקצבים אין ברצונם לשחוט כלל, ומחזיקי האקציז רוצים להחזיר הקצב לעבודתו, ויעמידו אצלו נאמן ומשגיח, ועל פיו ימכור הבשר, והקצב לא יהיה לו נגיעה בהבשר כשר, ורק הוא יתן המעות ליקח בהמות לשחוט, והבשר טריפה ישאר תחת יד הקצב, ויכול למכור הרבה בשר טריפה לעכו"ם. וקצת אנשים יראי ד' מרננים, לבלתי להחזיר אותו כלל וכלל, והאריך בזה להימין ולהשמאל. והנה אם הנאמן יהיה ביום ובלילה כל זמן שהחנות פתוח, והמפתח יהיה תחת ידו, וישמור היטב לבלתי היות שם ערוב מכשר וטריפה, ויהיה חתום בחותמו הבשר גם המפתח, ויכריזו שלא יקחו בשר רק אם יהיה הנאמן במעמד המכירה, והנאמן יהיה ירא ד' מוחזק בכשרות, בודאי אין חשש כלל... ומה שהאריך, דכיון שהוא משום קנס לבל יהיה עוד מזה האומנות, וכשיתירו לו ע"י הנאמן, שוב איננו קנוס, ומשתכר מאומנות עדיין, ליתא, דזה בעצמו שמשלם להנאמן מעות שכירתו, אין לך קנס גדול מזה. וגם בושטו מרובה, שיכריזו שלא ליקח בשר רק מהנאמן ולא ממנו".

וכתב בדרכי תשובה (שם ס"ק ק"ז) בשם הבית שלמה: "נראה מצד הסברא, כי כמה מכשולות יכולים לצמוח מזה. ונראה דגם השואל ומשיב לא הקיל רק בעובדא דידיה, שהיה שעת הדחק, שלא היה קצב אחר בעיר וכו', והכל תלוי בראות עיני המורה".

נאמנות אומן גוי או חשוד

איתא בגמ' (מנחות מ"ג ע"א): "תנו רבנן, הלוקח טלית מצוייצת מן השוק מישראל, הרי היא בחזקתה (כלומר, שנצבעה לשם מצות ציצית). מן העובד כוכבים, מן התגר כשרה, מן ההדיוט פסולה". פירש"י: "מן העובד כוכבים - אם תגר הוא, כשרה, דלא מרע נפשיה, וזבין לה מישראל, וכשרה. [מן ההדיוט] פסולה - דשמא הוא צבעה ושלא לשמה נעשית".

למדנו, שמותר לקנות מתגר נכרי ציצית, ואין לחוש שצבעה בעצמו שלא לשמה, כיון שהתגר חושש להרע את שמו הטוב אצל היהודים.

עוד איתא בתוס' (ע"ז ל"ב ע"א): "לקנות כל מיני משקה מן העובדי כוכבים, כגון יין תפוחים ומי תותים... במשקה היקר מן היין יאסור, שמא עירב בו יין להשתכר ולהרויח. אבל אם היין יקר, אין לחוש שמא עירב בו יין להכשיל, כדאמרין לקמן (שם דף ל"ד ע"ב) - קיסתא דמוריסא בלומא, קיסתא דחמרא בארבעה לומי. והא דתניא בתוספתא - יין תפוחים מן האוצר מותר, היה נמכר בשוק אסור מפני שמזדייף, פירוש מערבין בו יין, היינו דוקא במקום שהוא בזול".

והר"ן (שם) הביא דבריהם וכתב: "אבל במקומותינו נהגו ליקח יין רמונים מן הגוים, וכן נראה לי דשרי. דכיון דיין של רמונים לרפואה מוכרין אותו, ואיכא קפידא אם נתערב בו חומץ, מותר ללוקחו מן התגר. דכל היכא דאיכא למיקפד טפי עלה דמילתא, תגר לא מרע נפשיה, ואע"ג דליכא למיקם עליה, וכדאמרין בפרק התכלת גבי הלוקח טלית מצוייצת מגוי תגר".

ע"פ דברי הר"ן נפסק בש"ע (יו"ד סי' קי"ד סעי' ה'): "יין רמונים שמוכרים לרפואה, מותר ללקחו מהתגר אפילו שלא מהחבית, אע"פ שדמיו יקרים מהיין, משום דכיון דאית ביה קפידא לא מרע נפשיה. (וכן כל דבר שקונים מן האומן דלא מרע נפשיה)". למדנו, שלדעת הר"ן והש"ע, מותר לסמוך על אומן גוי, כיון שחושש שירע לעצמו אם ישקר.

אבל בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תשס"א) כתב: "נשאל אם מותר לסמוך על החייט גוי למסור לו בגדי צמר ולומר לו שיתפרנו בקנבוס. ויש מתירין מפני שהקנבוס יותר בזול מן הפשתן ואין חוששין שמא יזיק החייט בנכסיו כדי שיעביר את ישראל. והשיב, מי שהתיר זה לא התיר נכונה. והאמת כי בכל דבר שיצטרך הגוי להפסיד משלו כדי להעביר את ישראל, אין חוששין. וגם כאן אלו היה הקנבוס נוח לתפור יותר מן הפשתן ותפרו הגוי ואמר כי בקנבוס תפרו, נאמן ומותר, והראיה מההיא ארבע דמוריסא דאיתא בע"ז פרק אין מעמידין (דף ל"ד ע"ב). אבל כאן אינו כן, שאפ"ה שדמי הקנבוס קלים מדמי הפשתן, מכל מקום יותר ויותר נקל לתפור בפשתן מן הקנבוס, ויוצא שכר הקנבוס בהפסידו, ויותר ממה שהרויח החייט בדמי הקנבוס, מפסיד בעמל תפירתו, כי יתפור בפשתן בשעה מה שלא יתפור בשעה וחצי. ועל כן הטעם שסמכו עליו איננו במקומות אלו שהפשתן מצוי כקנבוס, ושדמי הקנבוס קרוב כדמי הפשתן".

והר"ן חולין (א' ע"ב בנד"ה) הביא את דברי הרשב"א, ואח"כ כתב: "אלא שאפשר לדון להלכה, דכל שהוא אומן, בין גוי בין ישראל שרי, מדאמרין בפרק התכלת גבי ציצית דנקחת מן האומן, ולא חיישינן לקלא אילן".

וכתב הבית יוסף (יו"ד סי' ש"ב): "רבינו ירוחם בהלכות ציצית (נ"ט ח"ג קסט ע"ג) הביא דברים אלו, ומבואר שם בדבריו, שמה שכתב [הר"ן] שאפשר לדון להלכה, פירושו להלכה אבל לא למעשה". ובבדק הבית הוסיף: "ובאורחות חיים (סי' כ' ד"ה כתב הרמ"ע) כתוב בשם הר"ן - יש לאסור להניח בגדים בבית גוי אומן לתפרם, אם אינו יושב אצלו, חיישינן שמא יתפרם בפשתן".

ע"פ זה נפסק בש"ע (יו"ד סי' ש"ב סעי' ב'): "הלוקח כלי צמר מהעובדי כוכבים, צריך לבדקן יפה יפה, שמא הם תפורים בפשתן. ואפילו אם העובד כוכבים מסיח לפי תומו שתפרן בקנבוס, אינו נאמן. ובמקומות שהפשתן ביוקר מן הקנבוס, יש לסמוך להתיר. הגה, ואסור לומר לעובד כוכבים לתפור לו בגדים בחוטי קנבוס, אע"פ שפשתן יותר ביוקר, דנקל לתפור בפשתן מבקנבוס".

מדברי הר"ן והש"ע אלו עולה, שאין לסמוך על נאמנות אומן, מכח הסברא דלא מרע נפשיה, בניגוד לדבריהם שהובאו לעיל.

וכתב בשו"ת חכם צבי (ס"ס ל"ט): "ראיתי בספר נדפס מחדש נקרא פרי חדש (יו"ד סי' קי"ד ס"ק י"ב) הקשה דברי הר"ן אדברי הר"ן. דבסי' ש"ב הביא הב"י בשמו, דכל שהוא אומן, יש לדון להלכה ולא למעשה שסומכין עליו, וביין רמונים כתב לסמוך על זה הלכה למעשה (א.ה. ועי' בפר"ח שם שכתב שלדינא נקטינן כסברת הר"ן אף למעשה, וכפסק המחבר לענין יין רמונים). ולא קשה מידי, דהא קאמר הר"ן בפירוש, דהיכא דאיכא למיקפד טפי עלה דמילתא, תגר לא מרע נפשיה, דקפידות חלוקות יש. דבתכלת שכל עיקר דעתו של לוקח אינו אלא משום הציצית לקיים המצוה, וכן ביין הרמונים כל עיקר דעתו של לוקח אינו אלא משום רפואה, בכל כי הוא אמרין לא מרע

נפשיה. דאבל בחייט גוי, שדעת הנותן לו בגדו לתפרו הוא להיות לו בגד ללבוש, אע"פ שדעתו ג"כ שלא יהא תפור באיסור, עם כל זה אין הקפידא שוה להנך דלעיל, וזה ברור. ובלאו הכי נמי לא קשה מידי, דדילמא דוקא בתגר, כי ההוא דתכלת ויין רמונים, דאם יודע הרי הוא מפסיד ממונו, אמרינן לא מרע נפשיה וסמכין עליה. אבל בחייט שאפילו אם יודע אינו מפסיד ממון מכיסו, אלא שהישראלים לא יאמינוהו, וכבר אפשר לו לתפור לגוים ולישראלים נמי כשעומדין על גביו, בכי האי לא מהימנין ליה מטעם לא מרע נפשיה".

למדנו, שמותר לסמוך על אומן גוי או על חשוד במקרים הבאים:

כשהדבר האסור יקר יותר מהדבר המותר "כי בכל דבר שיצטרך הגוי להפסיד משלו כדי להעביר את ישראל, אין חוששין".

לפי התירוף הראשון של החכם צבי, כשהאומן יודע שהיהודי מקפיד מאד אם ירמוהו, כגון כשקונה במיוחד לצורך מצוה או לצורך רפואה.

לפי התירוף השני של החכם צבי, כשהאומן עלול להפסיד ממון מכיסו או להשאר ללא קונים אם יתפס ברמאות.

הסרת הכשר – איבוד נאמנות

איתא בגמ' (סנהדרין כ"ה ע"א): "ההוא טבחא דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה, פסליה רב נחמן ועבריה. אזל רבי מזה וטופריה (פירש"י, הגדיל שערן וציפורניו לנוול עצמו לעשות תשובה). סבר רב נחמן לאכשוריה. אמר ליה רבא, דילמא איערומי קא מערים. אלא מאי תקנתיה, כדרב אידי בר אבין. דאמר רב אידי בר אבין, החשוד על הטריפות, אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו (פירש"י, דתשובה דהתם לאו עירומי הוא), ויחזיר אבידה בדבר חשוב (פירש"י, אם ימצא אבידת חבירו, דכיון דמחזיר אבידה הוא, ודאי הדר ביה מחמדת ממון), או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משל". וכ"פ בש"ע (שם סעי' י"ז).

וכתב הש"ך (שם ס"ק ל'): "אפילו בפעם אחת שמכר דברים האסורים מעבירין אותו, וכן משמע בדברי המחבר (שהוא לשון הגמ' הנ"ל) - טבח שיצאה טרפה".

וכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' כ' וסי' תרל"ב): "כל טבח שיצאה טריפה מתחת ידו אסור לאכול משחיטתו אם ירצה לומר שוגג הייתי. שהרי זה פושע, או שאינו חושש לאכול טריפות, או שאינו זהיר, וכל זה למיעוט הקפדתו בין היתר לאיסור. ולא כל הימנו לומר שוגג הייתי, דאם כן טבח שיצאה טרפה מתחת ידו דמעבירין אותו, לא משכחת לה אלא בשהתרו בו... ועוד שמצוי הוא לשקר ולומר שוגג הייתי, ואין סומכין עליו כלל. וזה אין צריך לפנים. ולא עוד אלא שצריך לדקדק אחריו אף מקבלת דברי חבירות (א.ה. עי' פירושו ברש"י בכורות ל' ע"ב). ואם ראינוהו שדואג על מה שארע ומתאנח על כך מקבלים אותו. אבל אם כדי שלא יעבירוהו מאומנותו, צריך לחוש הרבה. והכל לפי מה שהוא אדם. והמקבל דברי חבירות צריך לחוש הרבה, לקבל בפני שלשה חברים". וכ"פ בש"ע (שם).

מכל מקום כתב הש"ך (שם ס"ק ל'): "מיהו באדם שידוע שהוא ירא שמים ומדקדק במעשיו, כתוב בתשובות מהר"י וייל סי' צ"ז דאין מעבירין אותו, ואמרינן בודאי משגה הוא".

עוד איתא בגמ' (חולין צ"ג ע"ב): "איתמר, טבח שנמצא חלב אחריו (פירש"י, דרך הטבח לנקר הבשר), רב יהודה אמר, בכשעורה, רבי יוחנן אמר, בכזית. אמר רב פפא, ולא פליגי, כאן להלקותו (פירש"י, בכזית), כאן לעברו (פירש"י, בכשעורה).

וכתב בארחות חיים (הל' איסורי מאכלות סי' מ"א, והו"ד בב"י שם): "אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ, אסור לאכול מבדיקתה, כדן מי שנמצא אחריו חלב. והני מילי שיהא דבר הנראה לעינים, כגון חומט וכיוצא בו. אבל התולעים המתלעלים בתוך העלים, שאינם נראים אלא לאחר שליקתן, מותר לאכול מבדיקתה". וכ"פ בש"ע (יו"ד סי' פ"ד סעי' י"א).

אם המחמיר בדבר שאחרים מקילים, יכול לסמוך שלא יכשילוהו בלא ידיעתו

כתב המרדכי (יבמות סי' צ"ו): "אדם שאסר עצמו בדבר המותר לאחרים, ואחרים יודעים שמחמיר על עצמו אע"פ שידע שהוא היתר, אלא שהדיר עצמו, פשיטא לי שסומך על אחרים, ואין לחוש שמא יאכילוהו, כמו נזיר שאוכל בבית ישראל, ולא חיישינן שמא יש שם יין במאכל, דלא עבר אלאו דלפנ"ע, וכן ישראל בבית כהן. אלא זה ספק לי, ראובן שפירש ממאכל לפי שנראה לו שאסור לאוכלו ושמעון נוהג בו היתר ונראה לו שראובן טועה בדבר, וגם ראובן אם היה סבור שמותר היה אוכל, מי יש לחוש לראובן, שמא יאכילנו שמעון, דתנן, החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, או דלמא לאספי איניש לחבריה מידי דלא כשירה ליה. ויש לדקדק מהא דאמר שמואל... עשו בית שמאי

כדבריהם גבי צרת הבת שב"ש מתירים, ואסיקנא דעשו ומודעי להו, ופירש"י ומש"ה לא נמנעו, אלמא שיכול לסמוך עליו ולא חייש דלמא ספי ליה".

וכוונתו למה שמצינו במשנה (יבמות י"ג סע"א): "בית שמאי מתירין הצרות (צרת ערוה) לאחים, ובית הלל אוסרים. חלצו, ב"ש פוסלין מן הכהונה, ובית הלל מכשירין. נתייבמו, בית שמאי מכשירין, ובית הלל פוסלין. אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירין, אלו פוסלין ואלו מכשירין, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי".

ובגמ' (י"ד ע"א) נחלקו אמוראים, אם עשו ב"ש כדבריהם, וקאמר: "ת"ש, אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירים, לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מב"ה, ולא ב"ה מב"ש. אי אמרת בשלמא לא עשו, משום הכי לא נמנעו, אלא אי אמרת עשו, אמאי לא נמנעו. בשלמא ב"ש מב"ה לא נמנעו, דבני חייבי לאוין ניהו, אלא ב"ה מבית שמאי אמאי לא נמנעו, בני חייבי כריתות ממזרים ניהו... אלא לאו שמע מינה, לא עשו, לא, לעולם עשו, דמודעי להו ופרשי. פירש"י: "דמודעי להו ב"ש לב"ה, דעו שהמשפחה זו מצרת ערוה שנתייבמה באה ופרשו".

וכ"כ באורחות חיים (הל' איסורי מאכלות סי' ג'): "כתב הר' אהרן הלוי, שני תלמידי חכמים בעלי הוראה, שהאחד אוסר והאחד מתיר, המתיר אוכל לעצמו ומאכיל לחבירו האוסר, ואין בזה משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואף על פי שיודע בחבירו שאסור לו לפי דעתו. ודוקא כשהאיסור נכר לו לאוסר, דאי לא סבירא ליה, [לא] ליכול. אבל בשאינו נכר לו לא, כדאמרין בפרק כל הבשר (חולין ק"א ע"ב) - חס ליה לזרעיה דאבא [בר אבא] דליספי ליה מידי דלא סבירא ליה".

וכוונתו לדברי הגמ' שם: "רבי אלעזר הוה קאים קמיה דמר שמואל, אייתו לקמיה דגים שעלו בקערה וקא אכיל בכותח, יהיב ליה ולא אכל. א"ל, לרבך יהיבי ליה ואכל, ואת לא אכלת. אתא לקמיה דרב, א"ל, הדר ביה מר משמעתיה, א"ל, חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי ולא סבירא ליה". פירש"י: "דליספי לי מידי דלא סבירא לי - לא היו דברים מעולם"1.

ע"פ זה פסק הרמ"א (י"ד ק"ט סעי' ז'): "מי שנוהג באיזה דבר איסור מכח שסובר שדינא הוא הכי, או מכח חומרא שהחמיר על עצמו, מותר לאכול עם אחרים שנוהגין בו היתר, דודאי לא יאכילוהו דבר שהוא נוהג בו איסור".

ובביאור הגר"א ציין ליבמות ולחולין הנ"ל. ולא זכיתי להבין, איך סתם הרמ"א וכתב, שמותר לאכול עם אחרים שנוהגים בו היתר, הרי ביבמות ובחולין מיייר בתנאים ובאמוראים, ולא בסתם אינשי, וא"כ אולי סתם אינשי חשיבי כחשודים לענין זה, וכמו שצייד המרדכי.

ובאמת המאירי (יבמות שם) כתב: "ולפי דרכך למדת, שכל ששנים חולקים, אחד להיתר ואחד לאיסור, אסור למתיר להעלימו לאוסר וליתן לו מן האיסור, אלא צריך שיודיעוהו שזהו דבר האסור לו לפי שיטתו, וכל שאינו מודיעו, מותר לאוסר לסמוך עליו, וכל שכן אם יודיענו שהוא היתר. ודבר זה במוחזקים בכשרות ובחסידות, הא בשאר בני אדם, אינו ראוי לסמוך מן הסתם. ובעדותם מיהא סומך, אלא אם כן הוא חשוד ושאותו דבר שלו, כמו שהתבאר במקומו".

וכך כתב בשו"ת רלב"ח (סי' קכ"א, והו"ד בקיצור בש"ך שם ס"ק כ'): אמנם באיזה אופן יוכל לאכול האוסר בבית המתיר, אומר, שאם המתיר הוא אדם מוחזק בכשרות וחכם בדינים, ונודע אליו שזה האכסנאי הוא מאותם הנוהגים איסור באותו השומ, באמרו שהוא חלב, הרי זה מותר להתאכסן בביתו ולאכול כל מה שנותן לו לאכול... אמנם כשהאוסר נסמך בפירוש על המתיר, מחויב המתיר להודיעו מן הדין להפרישו, ויכול לסמוך הוא עליו אם שותק ואינו אומר לו שאסור, כל שכן שיכול לאכול ממה שמאכילו, כיון שהמאכיל הוא חכם ובקי בדינים, ויודע גם כן שהאוכל אוסר לעצמו אותו המאכל. ואפילו שהמאכסן לא יהיה חכם בדינים, אלא שהוא מוחזק בכשרות, יכול האוסר לסמוך עליו, אם מודיעו שאסור לו מאכל פלוני. וגם הכלי שנתבשל בו אותו המאכל אם הוא בן יומו, דודאי לא חשיד על ולפני עור וגומר".

עוד כתב הרלב"ח שם: "אמנם הוא המאכסן הוא מסתם עמי הארץ, כפי הנראה מהרמב"ם ז"ל, אינו יכול לסמוך האוסר על דבריו, דחשידי לעבור על ולפני עור וגומר".

¹ וכתב הריטב"א (שם): "וא"ת והיאך אמר שמואל לרבך יהיבנא ואכל. י"ל כי מגזם היה דבריו, שאילו היה נותן לרב, היה אוכל, כלומר שיקפחנו בדברים עד שיאכל. ומורי נר"ו פירש, דרבך דקאמר ליה, לאו משום רב קאמר, אלא משום חד דרבנן דהוה ליה [רבן]. אבל רש"י ז"ל פירש - רבך, רב. וע"ע בשו"ת מהרשד"ם (י"ד סי' רכ"ז ד"ה עוד מצאתי, ובבאר שבע (יבמות י"ד ע"א), ובשו"ת בנין ציון (סי' ס"ב) שהאריכו בביאור הסוגיא.

ומדבריו אלו עולה חידוש גדול לדינא, שאף שסתם עם הארץ, אינו חשוד כשמתארח אצלו, כיון שחשוד רק על לפני עור, ולא על עצמו, מכל מקום כיון שבנ"ד מדובר במאכל שהוא מיקל בו לעצמו, שוב נחשד הע"ה להכשיל במאכל זה, את מי שמחמיר בו, כיון שאינו חושש משום לפנ"ע.

שימוש בכליו של המיקל

כשלדעת המחמיר, אסור מעיקר הדין

כתב בשו"ת רלב"ח (שם): "יש בני אדם נוהגים איסור בקצת חלב בבהמה, ויש נוהגים היתר בחלב ההוא, ונתאכסן האוסר בבית המתיר, מה דינו, אם לאכול מן התבשיל בלתי שאלת פי המתיר על החלב, ודין כליו של המתיר, אם האוסר לכתחלה יכול לבשל בהם או לאו..."

מי האוסר מחמת מנהג אבותיו, וכן הוא בזמננו, זה אין כח בידו לחזור בו, וכמו שאסור לו לאכול, גם המתיר אסור להאכילו, משום ולפני עור וגומר, דדמי למושיט כוס יין לנזיר וכדכתבינא. ולא לבד אסור המתיר להאכיל לאוסר אותו המאכל, אלא שחזרו כליו כדין כלים בלועים מאיסור, וכל דבר שנתבשל בכליו והיו בני יומן, אסור לו להאכילו לאוסר. אמנם אם לא היו בני יומן, מותר התבשיל לאוסר, כיון שהוא בדיעבד. ואם יכול לבשל לכתחלה בכלי כשאינן בני יומן, על מנת להאכיל לאוסר, צריך עיון וביאור ויבא לפנינו.

אמנם האוסר בעצמו אין ספק שהוא אסור להשתמש לכתחלה בכליו של המתיר, אפילו שודאי אינן בני יומן, אלא שאם בשל בהם, בדיעבד מותר לו לאכול. דהא כתבו כל הפוסקים, דהא דקיימא לן דנותן טעם לפגם מותר, זהו דוקא בדיעבד... ואפילו במתיר עצמו, בלי שיאמר האוסר לבשל, יש לספק אם יהיה מותר לו לבשל לכתחלה בכליו שאינן בני יומן לצורך האוסר, כשמבשל לו לבדו. שאם מבשל לו ולאחרים מתירים, אזלינן בתר רובא ומותר. אמנם כשמבשל לצורך האוסר לבדו, צריך בדיקה ועיון. והנראה שאסור, דגזרינן שמא יבא לבשל לצורך האוסר בקדרה בת יומא, כי היכי דגזרו באיסורים השווים לכל, וכל שכן הוא.

כשהמחמיר מחמיר מכת מנהג אבות

כתב הרלב"ח (שם) עוד: "עדיין יש לי ספק, אם יש לאוסר להחמיר בזה האיסור, כמו בשאר האיסורים השווים לכל. כי אולי אותם הראשונים שנהגו חומרא ואסרו לעצמם אותו המאכל, לא קבלוהו עליהם לאיסור גמור לאוסר פליטתו והמתבשל עמו, או הכלים שנתבשל בהם, כשנתבשל על ידי אחר שלא במאמרם, ודוקא שלא לאכול בעצמו הוא שקבלוהו עליהם. והביאני לזה החלוקה, הגם שאין השכל מקבלו, לפי שמצאתי... ספר האשכול על ענין הדבק בריאה, וזה לשונו, העיד לנו חכם אחד מעיר נרבונה, כי הראב"ד היה מתארח עם אוכלי הדבק, וקושרין לו חתיכת בשר לפיו בחוט אחד לסימן, והיתה מתבשלת בקדרה עם הדבק, והיה אוכל אותו הבשר עם התבשיל, עכ"ד. הא קמן גברא רבה איש אלדים קדוש הוא, דאף על גב דהיה נוהג איסור במאכל והוא הדבק, היה אוכל פליטתו במינו ושאינו מינו. האמת שלבי מצר ומצטער על אשר לא זכיתי לדעת מפי כתבו ראייה ברורה לזה ומקור מוצא סברתו זאת, שהיא זרה כפי הנראה, כי אין טעם כלל לאסור הדבר ולהתיר פליטתו, ואם היה הדבק איסור תורה השווה בכל, ודאי היה אסור מן התורה אכילת החתיכה והתבשיל המתבשלים עמו לדעת הרוב מהפוסקים, כיון שהדבק הוא הרבה, והחתיכה המתבשלת עמו הוא דבר מועט, גם הדבק היה נותן טעם בתבשיל שאינו מינו המתבשל עמו. ומה שהשכל נותן הוא שהכל יהיה אסור או הכל יהיה מותר. מכל מקום הוא היה רב גדול בקי בכל התלמוד ספרא וספרי ברייתא ותוספתא, וודאי שהיה לו ראייה ברורה למעשהו זה הזר כפי הנראה.

ומה שאפשר לי לומר לדעת הרב בזה הוא, שאיסור הדבק לדעתו קל מאד, רצוני לומר שדעתו נוטה להתיר... אלא שהיה לו ספק קצת לומר שאולי דינו כדין הסירכא, ומפני זה הספק רצה להחמיר על עצמו, וקבל עליו איסור הדבק לחתיכה בעצמה, לא לפליטתה והמתבשל עמה. ומי שעושה כן מפני הספק הרשות בידו, וכל שכן אם צדי הספק אינן שקולין, וליף לה הרב מהדמאי, דגזרו עליו חכמים מפני הספק ולא גזרו על תערובתו, כדאיתא פרק קמא דחולין בתלמוד בבלי ובפרק קמא דדמאי בירושלמי וכתבו הרב רבינו משה בר מיימוני בפרק אחרון מהלכות מעשר ראשון... ואפשר שהיה לו ראייה אחרת יותר חזקה. מכל מקום לענין מעשהו הרי העיד עליו אותו החכם, ובודאי דעותיו אמת.

גם העיד לי אשכנזי זקן משכיל וכשר, שבמדינת ריינוס יש קצת מקומות שנוהגים איסור בחלב ההוא שכתב בעל האגור, וכשבאין למקומות הנוהגים היתר באותה המדינה, מתאכסנים בבתייהם ואוכלין המרק שנתבשל בו אותו החלב... והעידו לי שהיה המנהג ביניהם בזה מזמן הר"ר אפרים ז"ל...

ועל פי כל זה הנני אומר, שכל מי שאוסר איזה מאכל ומתאכסן בבית המתיר, אם יש לו מנהג לאוסר, יעשה כמנהגו, אם מנהגו הוא לחומרא, כגון שבני מקומו מחמירין באותו האיסור כבשאר האיסורין השווין לכל, אפילו כשמתאכסנים בבית המתיר, פשיטא שמחוייב לעשות כמנהגו, וכבר כתבתי כל מה שצריך להזהר בו. וגם אם יהיה המנהג לקולא, אפילו שתהיה קולא גדולה, כגון לאכול מהמרק או לאכול גם כן הבשר המתבשל עם האיסור, לעולם

יעשו כמנהגם, אם ישנו בידם והם בקיאים בו, וכפי עדות בעל האשכול מהראב"ד ז"ל, ובתנאי שיהיה המנהג כאוכל לא כמאכיל... אבל באותם שאין בידם מנהג מוחזק כזה כלל, נראה שראוי להם ליזהר שלא לאכול מפליטת אותו המאכל והמרק שלו. גם שלא לבשל בכלי המתיר, כשידוע בודאי שהוא בן יומו, וגם שלא לאכול המאכל המתבשל בו.

והכלל שצריכין ליזהר בכל מה שכתבתי למעלה שצריך ליזהר בשאר האיסורים השווים לכל, זולתי בשני דברים יכולים להקל לעניות דעתי. הראשונה הוא שאין להם לאסור כלי שאינו בן יומו או בן יומו, ויכולין לבשל לכתחלה בכלי שודאי אינו בן יומו... אפילו אם אותו האיסור הוא איסור תורה לדעת האוסר, אינם אסורים לבשל בכלי שאינו בן יומו. והטעם הוא דאית לן למימר, דאף על גב דקבלו הם עליהם לנהוג איסור באותו המאכל, שלא כדברי המתירים, לאסור הדבר מותר משום לתא ידיה, לא קבילו עליהו. ואפילו על גוזרי הגזרה אפשר למימר דלא גזרו הגזרה ההיא בנדון כזה, ולפחות על הנוהגים איסור, איכא למימר דלא קבילו עליהו לאסור הדבר המותר, משום האיסור ההוא נוסף על זה. שאם אתה אומר כן הרי כל כלי המתירים לאוסרים ככלי הגויים, ודבר זר הוא שיקבלו עליהם שלא להתאכסן בבתי המתירים כלל על מנת לאכול מבשולם, זולתי כשיבשלו להם בכלים חדשים...

וזהו הדבר האחר שנראה להקל בזה האיסור לאוסר יותר מבשאר האיסורים השווים לכל, כשאין לו מנהג קבוע להחמיר בזה כבשאר האיסורים.

הדבר השני הוא בענין הנאמנות, דבנדון דידן אין אנו חייבין להחמיר כסברת הרב רבינו משה בר מיימוני שכתבתי, דסתם עם הארץ אינו נאמן, אלא שהכל נאמנין, זולתי אם יהיה חשוד ודאי אלפני עור. וכן לענין הכלי כשאמר שאינו בן יומו פשיטא שהוא נאמן, הן לאכול האוסר מה שנתבשל בו, הן לבשל בו הוא או אחרים לו לכתחלה. דאפילו החשוד נראה דנאמן בענין הכלי כשאומר שאינו בן יומו, כיון דאיכא תרי ספקי ורובא דהתרא כמבואר למעלה. ועוד, דמה שאנו צריכים לשאל לישראל הכשר היכא דאיתיה קמן הוא לחומרא לאסור כשיאמר שהכלי הוא בן יומו, אבל לקולא אין אנו צריכין לדבריו שיאמר שאינו בן יומו, דסמכינן אסתם כלים אינן בני יומו, ובודאי שאפילו החשוד נאמן".

ויותר מזה כתב בשו"ת רדב"ז (ח"ד סי' רצ"ו): "שאלת ממני ידידי אודיעך דעתי במה שהחמירו קצת החכמים שלא לאכול משחיטת מקצת שוחטי הקהל יצ"ו מפני שאינם נזהרים או מפני שיצאת טרפה מתחת ידם וכשמזמן אותם אחד מבעלי בתים חוששין אפילו לגיעולי הכלים ומגעילים אותם אם מחויב' הם אפי' לפי דעתם או לא. תשובה על ענין החומרא בעצמה שהחמירו לא ראיתי לדבר, כיון שלא שאלת עליה. אבל מה ששאלת, נראה לעניות דעתי, שלא היה להם לחוש לגיעולי הכלים, אפילו לפי שטתם... ותו דסתם כלים לאו בני יומן נינהו ונותן טעם לפגם הוא. ותו, דרוב הפעמים יש בתבשיל יותר מששים מכדי פליטה. ואפילו לדעת המחמיר דבעינן כדי לבטל כל הכלי, משום דלא ידעינן כמה פלט הכלי, לדעתי לא החמירו כולי האי, אלא באיסורי ודאי, ולא בספק איסור. ועוד יש לומר בזה משום לא ישנה אדם מפני המחלוקת. וכתב הריטב"א ז"ל בשם רבותיו ז"ל, כי בדבר שאין האיסור מבורר ולא מוכרע, לא ישנה מפני המחלוקת. ויותר טוב היה לאלו המחמירים, שלא ילכו לשום בית שיזמנו אותם, וישימו להם תואנה, ממה שיגעילו את כליהם ולשווייניהו ככותאי או כאחד מעמי הארץ. ולא אדבר בזה, פן דברי יזיקו ולא יועילו... וכך אני עושה, כי אני מחמיר על עצמי שלא לאכול הביד"ינגאן [חצילים], משום ודאי ערלה, לפי שכן הוא כפי מה ששאלתי את פי הגננין, וכן נמצא כתוב בספר כפתור ופרח, ואפילו הכי איני נמנע מלאכול אצל בעלי בתים, אעפ"י שאני יודע בודאי שאוכלין הביד"ינגאן. וגם לא אסרתי אותם עליהם, לפי שאין איסורו כל כך מבורר, כי רבינו הא"י גאון ז"ל קורא אותו פרי האדמה ומברך עליו בורא פרי האדמה, אבל אני העלתי בתשובה אחרת בראיות, שהרמב"ם ז"ל חולק עליו. וכתבתי לך זה, כדי שתבין שהדברים שאדם מחמיר על עצמו ואחרים נהגו בו היתר ואין איסורו מבורר, אין עלינו לשנות מנהגם, וכל שכן שלא להגיעל כליהם ולעשות אותם כעמי הארצות. אלא [אם] עכ"פ ירצה להחמיר על עצמו אפילו בכיוצא בזה, יכבד וישב בביתו, שגורם למחלוקת גדולה ולשנאת חנם ולחילול השם בר מינן, והקל הטוב יכפר בעד, אמר".

כשלדעת המארח, האורח טועה במציאות

והנה בטעמא דמילתא שבית שמאי הודיעו לבית הלל, שאסור להם להתחתן עם בני צרות ערוה, כיון לדעתם הם ממזרים, אף שלדעת בית שמאי עצמם, בנים אלו מותרים, איתא בגמ' (יבמות שם ע"ב): "ללמדך שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר - האמת והשלום אהבו. מפרש המהרש"א (חי' אגדות ביבמות שם ע"א): "לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו, הגם שאי אפשר שיהיו שני הדעות אמת לאמתו, מכל מקום מצד השלום ואהבה שהיה ביניהם, כולם אמת, כמש"כ בחגיגה, כי כולם דברי אלקים חיים נתנו מרועה אחד".

וכוונתו להא דאיתא שם (ג' ע"ב): "אף הוא [רבי יהושע] פתח ודרש - דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד... בעלי אספות, אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם - היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר - כולם נתנו מרעה אחד. קל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך

הוא. דכתיב - וידבר אלקים את כל הדברים האלה. אף אתה עשה אזניך כאפרכסת וקנה לך לב מבין, לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין".

ולפ"ז נראה לומר דין חדש, דעד כאן לא מצינו שמחוייב המיקל להודיע למחמיר, שלפי דעתו אסור לו לאכול, אלא כשיש ביניהם מחלוקת בדין או בסברא, דבזה אמרינן – אלו ואלו דא"ח. אבל אם לדעת המיקל, המחמיר מחמיר על עצמו, מפני שטועה במציאות הדברים, אין צריך להודיע לו, שלפי דעתו, אסור לו לאכול מאכל זה.

ואם כנים הדברים, אם כן, מי שנמנע מלאכול מהכשר מסויים, מפני שחושש שרמת ההשגחה שם אינה מספקת, או מפני ששמע שמועות שבהכשר זה לא מקפידים שיהיה הבשר חלק גם לשיטת הבית יוסף, והמארח יודע בוודאות שאין הדבר כן, מותר לו להאכילו מהכשר זה, ואין צריך להודיעו.

ויש לדון, אם בכה"ג, כשהאורח שואל אותו בפירוש מאיזה הכשר המאכל, מותר לו לשנות בדיבורו, ולומר לו שהמאכל מהכשר שהאורח אוכל ממנו, או שיש לחוש בזה משום גניבת דעת.